

Poznámky k mezinárodněprávním aspektům projednání otázky Krymu v OSN

JIŘÍ MALENOVSKÝ

Comments on International Legal Aspects of the Crimean Question in the UN

Abstract: The article analyses three main elements of the Crimean question which are directly connected with the UN Charter as discussed and voted on in the Security Council and in the General Assembly, namely the problems of the self-determination requested by the Crimean population, the unilateral modification of the internationally recognized border between Ukraine and Russia and the veto put by Russia on the vote on a draft resolution declaring the invalidity of a referendum organized in Crimea in March 2014. Despite the fact that international law does exceptionally tolerate secession as a form of self-determination, the secession of Crimea did not satisfy the necessary international legal conditions for accepting a secession. International law does not allow a unilateral modification of an international border between two existing states, but nevertheless, that is what happened in Crimea. Finally, Russia vetoed the above mentioned draft resolution in spite of Article 27 [3] of the Charter, which requires the parties to a dispute, when they are members of the Security Council, to abstain from voting in the Council on their dispute. The draft resolution on Crimea has to be considered as applying Chapter VI of the Charter, with Russia being a party to a dispute on the status of Crimea with Ukraine. Therefore, Russia had no right to vote on the draft.

Key words: United Nations, Security Council, veto of a permanent member, self-determination, internationally recognized State border, State succession.

Održení Krymu od Ukrajiny a jeho následné připojení k Ruské federaci s sebou neslo složité mezinárodněprávní problémy, které reflektovalo i projednání této otázky v Radě bezpečnosti i ve Valném shromáždění OSN.

Cílem této stati není řešit mezinárodněprávní otázku Krymu autonomně ani v celém jejím rozsahu, ale jen komentovat z hlediska mezinárodního práva obsah a způsob projednání jejích aspektů v Organizaci spojených národů. Tato stat' se postupně věnuje třem kontroverzním mezinárodněprávním aspektům, a to sebeurčení obyvatel Krymu, jednostranné změně mezinárodně uznané hranice Ukrajiny a vetu Ruska v Radě bezpečnosti. Všechny tři zmíněné aspekty jsou přímo spojeny s aplikací Charty OSN coby zakládajícího instrumentu organizace, a to jejího čl. 1 (zásada rovných práv a sebeurčení národů), čl. 2 (zásada územní celistvosti a potažmo nedotknutelnosti hranic států) a čl. 27 (pravidla hlasování v Radě bezpečnosti). Posledně jmenovaný aspekt přesahuje vzhledem ke své *procesní povaze* problematiku Krymu a OSN na něj v minulosti narážela i při řešení jiných mezinárodních krizí.

Stať nebude naopak analyzovat další právní komponenty otázky Krymu, které vyplývají z jiných mezinárodních smluv (například ze smluv o ochraně lidských práv či menšin) nebo z práva vnitrostátního, zejména ústavního, Ukrajiny a Ruské federace.

ZÁKLADNÍ ÚDAJE O POSTAVENÍ KRYMU

Carské Rusko se zmocnilo Krymu v roce 1783. Po vzniku SSSR se Krym stal součástí ruské svazové republiky. V roce 1954, zjevně v souladu s tehdy platnými normami sovětského práva, byl včleněn do ukrajinské svazové republiky. Po rozpadu SSSR získal Krym na základě ukrajinské ústavy z roku 1996 status „autonomní republiky“, avšak ještě na počátku devadesátých let 20. století byla jeho situace nejasná. Na jedné straně se referendum obyvatel Krymu a později i krymský parlament vyslovily pro nezávislost poloostrova, na straně druhé ruská Nejvyšší rada hlasovala pro zrušení dekretu z roku 1954, jímž byl Krym postoupen Ukrajině (Council of Europe 1997: 429–430).

Dne 11. března 2014 Nejvyšší rada Krymu vyhlásila nezávislost Autonomní republiky Krym a města Sevastopol. Vyvolala referendum o otázce jejího odtržení od Ukrajinské republiky a následně žádosti o přijetí do Ruské federace. Referendum se konalo 16. března 2014. Kladně se vyslovilo 96 % voličů při volební účasti 85 %. Dne 18. března 2014 byla podepsána dohoda mezi „Republikou Krym“ a Ruskem o jejím vstupu do Ruské federace. Dohoda vstoupila v platnost po provedení ratifikačního řízení 21. března 2014 (podrobněji viz Bílková 2014: 33–34).

PROJEDNÁNÍ KRYMSKÉ OTÁZKY V OSN

Stálý představitel Ukrajiny se 28. února 2014 obrátil na předsedkyni Rady bezpečnosti s žádostí, aby naléhavě svolala tento orgán s cílem projednat zhoršenou situaci na Krymu, která ohrožuje územní celistvost ukrajinského státu (NU Conseil de Sécurité 2014a). Uskutěčnilo se celkem osm schůzí Rady a následně 42 členských států OSN včetně České republiky předložilo návrh rezoluce, o němž Rada bezpečnosti hlasovala 15. března 2014 (NU Conseil de Sécurité 2014b). Návrh v hlasovacím testu neobstál, neboť jej Ruská federace vetovala.

Debata o Krymu se poté přenesla do Valného shromáždění OSN, v němž 27. března 2014 vyústila v hlasování a ve schválení rezoluce s názvem „Územní celistvost Ukrajiny“ (NU Assemblée Générale 2014b). Příslušný návrh byl schválen 100 hlasy. Proti hlasovalo 11 států a 58 se zdrželo hlasování (NU Assemblée Générale 2014a).

Návrh rezoluce neschválený v Radě bezpečnosti a rezoluce schválená ve Valném shromáždění (dále též „projednané texty“) se vzájemně liší jen v detailech, což vyplývá z logiky celé operace. Jelikož Radu bezpečnosti ochromilo ruské veto, otázky se „náhradně“ ujalo Valné shromáždění. To si osvojilo úhel pohledu členských států, které předtím předložily text návrhu rezoluce Radě bezpečnosti.

V preambulích obou projednaných textů se připomíná, jednak že státy jsou povinny se zdržet v mezinárodních vztazích použití síly nebo hrozby silou proti územní celistvosti nebo politické nezávislosti kteréhokoli státu, jednak že státy jsou povinny řešit své mezinárodní spory pokojnými prostředky (Charta OSN 1945: čl. 2). Obě preambule taktéž zmiňují některé relevantní mezinárodní dokumenty, shodně Závěrečný akt Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě z roku 1975 (deklaruje obě uvedené zásady ve své první části) a takzvané Budapeštské memorandum z roku 1994. Toto memorandum obsahuje záruky spojené s přístupem Ukrajiny ke Smlouvě o nešíření jaderných zbraní: Rusko se spolu s dalšími signatáři zavázalo „respektovat nezávislost, svrchovanost a stávající hranice Ukrajiny“ (Budapest Memorandums 1994).

V operativních oddílech obou projednaných textů se potvrzuje „hluboká úcta“ (*attachement*) příslušného orgánu OSN svrchovanosti, (politické) nezávislosti, jednotě a územní celistvosti Ukrajiny „uvnitř jejich mezinárodně uznaných hranic“. „Všechny strany“ se vyzývají k neprodlenému pokojnému řešení existujícího sporu a k tomu, aby se zdržely

jednostranných aktů zvyšujících napětí. Připomíná se, že Ukrajina je povinna chránit práva všech osob na jejím území, zvláště příslušníků „menšin“. Oba texty konstatují, že Ukrajina konání referenda o postavení Krymu nepovolila. Upírají této konzultaci lidu platnost a z toho dovozují, že výsledek referenda není způsobilý změnit postavení Autonomní republiky Krym a města Sevastopol. Vyzývají proto, aby státy, mezinárodní organizace i specializované instituce účinky referenda neuznaly.

I po schválení citované rezoluce Valným shromážděním otázka Krymu v OSN latentně přetrvává. Dne 17. února 2015 schválila Rada bezpečnosti rezoluci č. 2202(2015) o situaci na východní Ukrajině, jež znovu deklaruje hlubokou úctu ke svrchovanosti a územní celistvosti Ukrajiny (NU Conseil de Sécurité 2015a). Třebaže rezoluce 2202(2015) výslovně otázku Krymu neřeší, představitelé SRN i Spojeného království při jejím přijetí zdůraznili, že protiprávní anexe Krymu nesmí být zapomenuta (NU Conseil de Sécurité 2015b).

Vstupní poznámka k mezinárodněprávnímu rozměru problému

Je třeba především připomenout, že Rada bezpečnosti i Valné shromáždění jsou *politickými*, nikoli soudními orgány, a proto není jejich úkolem kvalifikovat projednávané situace a spory z hlediska mezinárodního práva, s použitím pojmů tohoto práva. Jsou povolány (Rada bezpečnosti primárně, Valné shromáždění sekundárně) k tomu, aby posoudily, zda existuje nebezpečná situace či spor, a stanovily, jak OSN i její členové mají postupovat při nápravě nebezpečného stavu. V rámci těchto svých kompetencí přesto nejednou porušení mezinárodního práva iniciativně konstatují a cíleně na ně reagují. Bohužel tak nečiní ani automaticky, ani nestranně. Vše závisí na míře politického konsenzu v jednotlivých orgánech OSN (Gowlland-Debbas 2012: 241).

Tato okolnost se promítla i do postoje OSN k dané otázce. V případě Krymu došlo k protiprávnímu zásahu do územní celistvosti Ukrajiny v důsledku jeho anexe Ruskou federací.¹ Rusko však není v žádném z projednaných textů kuriózně vůbec jmenováno a nevyskytuje se v nich ani výraz „anexe“.² Rezoluce Valného shromáždění 68/262 pouze vyzývá „všechny státy“ (tedy i Rusko), aby se zdržely zásahů do národní jednoty a územní celistvosti Ukrajiny (NU Assemblée Générale 2014b).

Problém sebeurčení

Aktuální kvas na Krymu (konání referenda a následné odtržení od Ukrajiny) se z hlediska mezinárodního práva primárně podává jako problém *sebeurčení*, jež nárokuje tamní obyvatelstvo. Čl. 1 Charty stanoví, že OSN bude mj. „*rozvíjet mezi národy přátelské vztahy, založené na úctě k zásadě rovnoprávnosti a sebeurčení národů*“. Pojem „sebeurčení“ se nicméně v žádném z projednaných textů neobjevuje. Na krymské obyvatelstvo a jeho teritoriální orgány oba texty odkazují toliko zastřeně, cestou výzvy adresované „všem stranám“ (tedy nejenom příslušným členským státům), aby se zdržely jednostranných jednání, jež zvyšují napětí. Členské státy se přesto ve výměnách názorů před hlasováním a po něm problému sebeurčení obšírně věnovaly, a to zvláště ve Valném shromáždění.

Obcházení žhavého problému sebeurčení v projednaných textech o Krymu lze pochopit. Členská základna OSN je totiž v postoji k praxi sebeurčení hluboce rozpolcena. Mnohé státy namítají, že v jednotlivých případech aplikace tohoto institutu postupují velmocí a další významní členové OSN selektivně. Měří údajně stejné či obdobné situace „dvojím metrem“ (poukazuje se na případy Kosova nebo Falklandských ostrovů) a podkopávají tak všeobecnou platnost institutu sebeurčení (srovnej například vyjádření Uruguaye nebo Argentiny: NU Assemblée Générale 2014a: 17 a 21). Právě z tohoto důvodu se mnohé státy ve Valném shromáždění zdržely hlasování.

I když potlačení aspektu sebeurčení v projednaných textech má své politické důvody, koherence a přesvědčivost obou dokumentů tím zásadně utrpěla. V jejich klíčovém operativním ustanovení se totiž tvrdí, jak již bylo uvedeno, že referendum uskutečněné na

Krymu je neplatné, a nevyvolává proto žádné změny v rovině postavení poloostrova. Zatímco *důsledek* (neplatnost referenda) je signalizován jasně, *příčina* (důvod této neplatnosti) nikoli. Oba texty v tomto ohledu pouze konstatují, že Ukrajina (coby územní suverén) konání referenda nepovolila (a neorganizovala). To samo o sobě ale Valné shromáždění ke konstatování neplatnosti referenda neopravňuje, neboť coby orgán mezinárodní organizace není zmocněno autoritativně kvalifikovat určité jednání jako neplatné podle *vnitrostátního práva* členského státu, tedy v daném případě podle ukrajinského práva.³

Chybějící příčinu neplatnosti referenda si žel musí čtenář projednaných textů prostě vyvodit sám. Spatřuji ji v nesouladu uskutečněného referenda s pravidly platnými pro výkon *práva národů na sebeurčení*. Na právní rozměr sebeurčení ostatně přímočaře upozornila v diskusi o Krymu ve Valném shromáždění představitelka Spojených států. Prohlásila: „*Sebeurčení je hodnotou, kterou všichni sdílíme, přičemž ale uznáváme zásadní a podstatnou důležitost národního zákonodárství i mezinárodního práva. Donucování nesmí být prostředkem k sebeurčení. Anarchie, jež by z toho rezultovala, není světem, který si můžeme dovolit, ale světem nebezpečným*“ (NU Assemblée Générale 2014a: 6).

Podle mého názoru není produktivní pokoušet se prokázat, jak to činí jiní, že obyvatelstvo Krymu netvoří národ, nýbrž „*nanejvýš národnostní menšinu, která je sama o sobě vnitřně heterogenní*“, a dovozovat z toho, že „*takové menšině právo na sebeurčení nepřísluší*“ (Bílková 2014: 35). Totiž již okolnost, že ukrajinská ústava poskytla Krymu a jeho obyvatelstvu jako celku (včetně ukrajinsky mluvících osob či Tatarů) režim územní (politické) autonomie, představuje velmi významnou indicii v neprospěch takového závěru. Mimoto v debatách o Krymu žádný člen OSN podobný názor nehájil ani nesdílel. Naopak, problém sebeurčení těmto debatám dominoval.

Domnívám se, že pro posouzení platnosti referenda a jeho účinků *mezinárodní organizací* je rozhodné to, zda byly dodrženy níže uvedené podmínky, které pro jeho konání stanoví *mezinárodní právo*. Jak totiž již bylo zmíněno, ke konstatování jeho neplatnosti podle ukrajinského práva nejsou OSN ani její členové příslušní.

Skupina, která se považuje za *národ* a která v rozporu s jinak uplatňovaným požadavkem předchozího souhlasu suveréna, na jehož území žije, výjimečně uplatňuje sebeurčení navzdory odporu tohoto suveréna, a tedy v rozporu s jeho ústavním právem, je v každém případě povinna dodržet podmínky požadované mezinárodním právem. Za případná porušení těchto podmínek nese sama odpovědnost podle mezinárodního práva, včetně hrozby, že jejímu nároku upře mezinárodní společenství účinky.⁴

Obecné mezinárodní právo, jež v důsledku vyhoceně politických souvislostí jednotlivých konkrétních případů (viz například problém Kosova) zatím nebylo schopno vyprodukovat ustálené obyčej, negarantuje národu právo, aby vykonal sebeurčení odtržením od stávajícího státu bez jeho souhlasu (právo na secesi), ale ani takové jednostranné odtržení principiálně nezakazuje. Ve výjimečných situacích je toleruje, a to tehdy, když se sociální skupině, jež se považuje za národ, a jejím příslušníkům systematicky znemožňuje ve stávajícím státě vykonávat občanská a politická práva, zejména pak je jim upíráno právo podílet se na řízení a provozu státu (Malenovský 2014: 111–113). Nárok na „*nápravné odtržení*“ (Bílková 2014: 35), adresovaný územnímu suverénu a potažmo celému mezinárodnímu společenství, musí být vzhledem k mezinárodní povaze aktu takového odtržení i k jeho mezinárodněprávním důsledkům ověřen a potvrzen mezinárodním společenstvím, a to pod hrozbou neplatnosti aktu secese. *Mezinárodní společenství* musí jednak disponovat věrohodnými údaji o hromadném porušování občanských a politických práv příslušníků dané národní skupiny ze strany územního suveréna, jednak musí mít možnost podrobit dané referendum o secesi své, tedy mezinárodní kontrole. Tak tomu bylo v poslední době například v případě Kosova (konání referenda pod mezinárodní kontrolou se pravidelně vyžaduje i v dekolonizační praxi OSN). Žádná z uvedených mezinárodněprávních podmínek nebyla v případě Krymu splněna, a výsledek referenda proto není způsobilý vyvolat vůči OSN ani jejím členům právní účinky.

Žádný z projednaných textů se nevyjadřuje k případnému vztahu mezi (ne)platností referenda a chováním *Ruské federace*. Tento vztah nicméně určitě není hypotetický. I z příznání samotných představitelů ruského státu vyplývá, že v době konání referenda a těsně před ním operovaly na území ukrajinského Krymu ruské zvláštní bezpečnostní složky. Vše nasvědčuje rovněž tomu, že vojáci Černomořského loďstva rozmístění na Krymu rozvíjeli v té době činnost mimo území ruských základů, a to někdy v cílené spolupráci s místní domobranou (Bílková 2014: 35).

Uvedené operace Ruska na území Krymu v kritické době by mohly být hodnoceny jako vměšování do vnitřních záležitostí Ukrajiny, či dokonce jako porušení zákazu použití síly v mezinárodních vztazích (Tancredi 2014). Takové operace by se mohly stát důkazem toho, že sebeurčovací projev krymského obyvatelstva *nebyl svobodný a nezávislý*. I to by mělo za následek neplatnost referenda a jeho výsledku. Mezinárodněprotiprávní chování by v takovém případě ovšem bylo přičitatelné nikoli „národu“, ale Rusku.

OSN ani členské státy neměly možnost ověřit, zda byla vůle krymského obyvatelstva projevena svobodně a nezávisle na Rusku. Z povahy věci chyběly ověřené a všeobecně akceptované informace o rozsahu pravděpodobného vměšování či vojenské přítomnosti Ruska na Krymu v době referenda. Jelikož ale již nedostatek mezinárodní kontroly referenda byl v rozporu s mezinárodním právem, projednané texty mohly konstatovat jeho neplatnost, aniž by v daných souvislostech hodnotily chování Ruska.

Jednostranná změna mezinárodně uznané státní hranice

První body dispozitivních oddílů obou projednaných textů shodně vyjadřují odhodlání příslušných orgánů OSN respektovat a chránit svrchovanost a územní celistvost Ukrajiny „*uvnitř jejích mezinárodně uznaných hranic*“. Naopak výše uvedená rezoluce Rady bezpečnosti 2202(2015), jejíž návrh předložilo samo Rusko, sice obdobně odhodlání rovněž konstatuje, avšak kupodivu bez jakékoli zmínky hranic ukrajinského státu (NU Conseil de Sécurité 2015a). Na jiném místě svého textu se rezoluce 2202(2015) navíc dovolává „*obnovy úplné kontroly státní hranice ukrajinskou vládou*“, aniž by výslovně uvedla, že jde o hranici mezinárodně uznanou. Obě uvedená opomenutí zřejmě nejsou nevinná, neboť zakrývají skutečnost, že připojením Krymu k Ruské federaci došlo k jednostranné změně mezinárodně uznané hranice Ukrajiny. Zůstává tak minimálně nejasné, zda mají citované formulace v rezoluci 2202(2015) na mysli i státní hranici na Krymu. Pro úplnost nutno ovšem dodat, že deklarovaným cílem této rezoluce nebylo řešit problém Krymu, ale situaci na východní Ukrajině v souvislosti s prováděním takzvaných Minských dohod.

Problém změny hranic na Krymu je třeba zasadit do historického, geopolitického i mezinárodněprávního kontextu. Motorem změn v mapách tradičně bývalo pokušení velmocí rozšiřovat svá území, ať už s pomocí smluv, nebo jednostranně, s použitím síly. Úkolem mezinárodního práva a jeho institucí bylo tyto územní zisky s pomocí zásady efektivity zafixovat a poskytnout jim ochranu. To bylo smyslem i jednotlivých mírových kongresů, počínaje vestfálským, jejichž výsledky měl garantovat koncept rovnováhy sil mezi velkými státy (*partager pour équilibrer*; Gross 1948: 27). Velmocenská praxe územních výbojů stála u zrodu početných obyčejových norem obecného mezinárodního práva, jež upravovaly podmínky nabývání státního území a výkonu územní výsosti na dobytých územích.

Naopak mezinárodní společenství jen zřídka čelilo procesu inverznímu, tedy problémům spojeným s rozpadem velkých říší. K takovým situacím sice občas docházelo (rozpad Rakouska-Uherska, územní redukce Německa nebo Japonska), vždy však v souvislostech, kdy decimovaná velmoc trpěla oslabenou suverenitou, jelikož byla poražena ve válečném konfliktu. Její rozpad se proto uskutečnil zvenčí a řízeně. Byl podrobně upraven v mírových smlouvách, které řešily jen danou situaci v jejích konkrétních souvislostech, a nepřispěly proto nijak zvlášť k formování obyčejových pravidel obecného mezinárodního práva o důsledcích rozpadu státu.

Rozpad SSSR představoval jiný případ. Nebyl procesem řízeným zvnějšku, ale měl povahu samovolné imploze. Sovětský svaz nebyl vojensky poražen, a neexistoval proto důvod upravovat důsledky jeho rozpadu v mnohostranné mezinárodní smlouvě, za účasti ostatních velmocí. Protože, jak již uvedeno, neexistovala jasná a nezpochybnitelná pravidla obecného mezinárodního práva o rozpadu státu, charakterizovala průběh rozdělení SSSR i způsob vypořádání mezi státy vzniklými namísto něj improvizace samotných aktérů.

Proto za sebou rozpad SSSR ponechal *nejasný právní stav*. Jeho součástí se stala i Minská (někdy též zvaná Bělověžská) dohoda z 9. prosince 1991. Tři ze čtyř stran smlouvy o založení SSSR z roku 1922, tj. Ruská federace, Bělorusko a Ukrajina (čtvrtý subjekt, Transkavkazská republika, již dávno neexistoval), v ní společně sdělily, že „*SSSR jakožto subjekt mezinárodního práva i geopolitická realita již neexistuje*“ (Accord de Minsk 1991: 24), a smlouvu, jež Sovětský svaz založila, vypověděly. Z tohoto „startovního“ smluvního aktu bylo možno usuzovat, že jak Rusko, tak i Ukrajina vůči rozpadlému (zaniklému) Sovětskému svazu společně sdílejí pozici nástupnických států (*sukcesorů*). Později ale situace doznala změn. Vláda Ruské federace postupně převzala diplomatickou službu SSSR, vyjednala místo stálého člena Rady bezpečnosti po bývalém SSSR a Boris Jelcin odeslal 24. 12. 1991 OSN ve věci smluv o odzbrojení, které Sovětský svaz zavazovaly, dopis, v němž výslovně uplatňuje postavení *pokračovatele*, nikoli sukcesora SSSR (I.L.M. 1992: 138).⁵ Rozdíl mezi oběma pojmy spočívá v tom, že sukcesorství předpokládá přechod práv a povinností původního státu na *jiný subjekt* mezinárodního práva (sukcesora). K sukcesu dochází i v případě zániku původního státu. Pokračovatelství naopak sukcesu vylučuje. Pokračovatelský stát přebírá existenci původního státu, třebaže pokračuje s jinými parametry, zejména pod jiným názvem a v jiných hranicích. Z toho důvodu nedochází k přechodu práv a povinností mezi dvěma různými subjekty mezinárodního práva.

Tento postup Ruské federace v sobě nesl poselství, že SSSR jakožto subjekt mezinárodního práva ve skutečnosti nezanikl (podrobněji viz Hamant 2007: zvláště 70–71 a 97). Ukrajina a jiné bývalé svazové republiky novou ruskou pozici pokračovatele SSSR nicméně výslovně ani implicitně jednoznačně neakceptovaly. Ačkoli lze připustit, že pokračovatelskému nároku Ruska nekladly „seriózní odpor“ (Bothe – Schmidt 1992: 824), z deklarace, kterou podepsaly – až na Gruzii, již zmítala občanská válka – všechny bývalé svazové republiky 21. prosince 1991 v Alma-Atě, nevylývá nic, co by potvrzovalo, že Rusko požívá ve vztahu k rozpadlému SSSR zvláštní postavení. Všechny zúčastněné státy se v Alma-Atě sice specificky dohodly, že budou podporovat Rusko v jeho úsilí o místo po bývalém SSSR v OSN, v její Radě bezpečnosti i v dalších mezinárodních organizacích, ale k obdobným ujednáním, jež by šla za rámec uvedené konkrétní podpory, nedošlo (Haman 2007: 95). Naopak, Ukrajina tezi Ruska o pokračovatelství subjektivity SSSR několikrát zpochybnila (srovnej Hamant 2010: 11).

Postoje třetích států ve věci mezinárodněprávních aspektů rozpadu SSSR rovněž nejsou jednoznačné. Vesměs je charakterizuje vstřícnost k Rusku coby klíčovému státu mezi subjekty, jež se po rozpadu SSSR konstituovaly. Vstřícnost však měla zásadně jen pragmatické pozadí. Byla projevem obav třetích států z možného chaosu v prostoru bývalého SSSR a snahy takovému chaosu předejít, nikoli nutně výrazem souhlasu s pokračovatelským nárokem Ruska. Mimoto USA výslovně označily Rusko za nový stát (Haman 2007: 125), kdežto Spojené království 1. 1. 1992 „*akceptovalo*“, že „*Ruská federace je pokračovatelem Sovětského svazu*“ (Klabbers et al. 1999: 54).

Pokud jde o *státní hranice*, mezinárodní právo stanoví, že při *rozpadu federálního (svazového) státu* se modifikované uplatní princip *uti possidetis*, a to tak, že se dosavadní administrativní hranice mezi jednotlivými federativními jednotkami rozpadlého státu transformují ve státní hranice mezi nově vzniklými státy (Malenovský 1993: 328). Sovětský svaz měl federativní povahu. Normativní sílu principu *uti possidetis* však v daném případě

oslabila skutečnost, že po rozpadu SSSR se Rusko jako jedna z jeho bývalých svazových jednotek dovolávalo postavení pokračovatele federálního státu. Konkrétně v případě Krymu k tomu ještě přistupuje problém, že „zánik“ SSSR konstatovala Minská dohoda, jež toto konstatování spojila se smlouvou o založení SSSR z roku 1922. Krym ale při založení SSSR patřil Rusku.

V popsané právně složité situaci bylo proto žádoucí, aby administrativní hranice uvnitř bývalého SSSR obdržely co nejsilnější mezinárodněprávní garance. Takové záruky nyní existují. Minská dohoda v čl. 5 stanoví, že každá ze smluvních stran (tedy jak Rusko, tak Ukrajina) „uznává a respektuje územní celistvost ostatních stran, jakož i nedotknutelnost hranic, jež nyní existují uvnitř Společenství [nezávislých států]“ (Accord de Minsk 1991: 26). Taktéž v preambuli deklarace z Alma-Aty se prohlašuje, že její strany vzájemně uznávají a respektují územní celistvost i „neporušitelnost stávajících hranic“ (Déclaration d'Alma-Ata 1991: 30). Hranici mezi Ruskem a Ukrajinou specificky garantuje i již zmíněné Budapešťské memorandum z roku 1994 přijaté Ruskou federací, Spojeným královstvím a USA při příležitosti přístupu Ukrajiny ke Smlouvě o nešíření jaderných zbraní, ale též Smlouva o přátelství, spolupráci a partnerství mezi Ukrajinou a Ruskem z roku 1997 (čl. 2; Bílková 2014: 36–37).

Politická praxe nicméně naznačuje, že do jednotlivých postojů Ruska k bývalým administrativním hranicím, které sdílí s ostatními bývalými svazovými republikami, „prosakuje“ jeho nároky pokračovatele SSSR. Výrazem takového „průsaku“ byl mimo jiné postup Ruska v ozbrojeném konfliktu s Gruzii (ve vztahu ke gruzínské hranici zahrnující Jižní Osetii). Ruské chování může navozovat dojem, že tento stát není ochoten plně respektovat některé nové mezinárodně uznané hranice v bývalém sovětském prostoru ani platná pravidla obecného mezinárodního práva, jež se k jejich ochraně vztahují, pokud dospěje k závěru, že mu v tom brání významný politický či bezpečnostní zájem.⁶ Jinými slovy, některé hranice mezi státy, jež se konstituovaly na základě rozpadu SSSR, vykazují v ruské praxi jakoby podmíněnou, prostupnou povahu.

Uvedený dojem potvrzují i postoje Ruska v otázce Krymu. Stálý představitel Ruské federace u OSN označil v diskusi ve Valném shromáždění vstup Krymu do Ruské federace za vítězství „historické spravedlnosti“, za nápravu „svévolného rozhodnutí vůdců bývalého SSSR“ připojit Krym a Sevastopol „uvnitř jediného státu“ k ukrajinské republice a za akt „znovusjednocení“ (NU Assemblée Générale 2014a: 3). Použití posledně uvedeného výrazu má zřejmě navodit paralelu se znovusjednocením německého národa ve společném státě v roce 1990. Analogie mezi oběma případy však není přílehavá. Poražené Německo, zbavené svrchovanosti, bylo v roce 1945 rozděleno rozhodnutím vítězných mocností. S jejich souhlasem, s obnovenou suverenitou, se na počátku devadesátých let svým rozhodnutím znovusjednotilo. Naopak svazové republiky Sovětského svazu učinily rozhodnutí rozdělit se ve vzájemné dohodě a svobodně. Ke sjednocování ruského národa či „ruského“ území bez ohledu na společné hranice s jinými bývalými svazovými republikami není proto právní důvod.

„Pokračovatelské“ postoje Ruska relativizují mezinárodněprávní status hranic v prostoru bývalého SSSR. Je možno vysledovat určitou argumentační paralelu s někdejší relativizací hranic uvnitř „socialistického společenství“, jak to prokázaly události v Maďarsku v roce 1956 a v Československu v roce 1968. Rozdíl je ovšem v důvodech, jimiž SSSR tehdy a Rusko nyní argumentují. Sovětský svaz neargumentoval „znovusjednocením“, ale „ochranou socialistického společenství“ před „kontrarevolucí“, „imperialismem“ a „revanšismem“. Přes tyto rozdílné politické souvislosti nicméně zasahující velmoc zastávala tehdy a zastává i nyní názor, že její vlastní významný zájem odůvodňuje chování nerespektující státní hranici jiného svrchovaného státu chráněnou mezinárodním právem.

Tento důraz na mezinárodněprávní primát důležitého zájmu svádí *prima facie* k tomu, kvalifikovat chování Ruské federace pomocí institutu *krajní nouze* (k institutu krajní nouze

srovněj Čepelka – Šturma 2008: 700). Stav krajní nouze, je-li zjištěn, *vyklučuje mezinárodní protiprávnost* daného jednání a v pozadí takového jednání spočívá právě „podstatný zájem“, pod jehož naléhavou tíhou je stát jednající v krajní nouzi „přinucen“ nerespektovat mezinárodní právo. Rusko se nicméně v souvislosti s Krymem institutu krajní nouze nedovolávalo, a proto není důvod tento aspekt dále rozvíjet.

Již citovanou rezoluci Rady bezpečnosti 2202(2015) lze ve světle předchozích úvah považovat za ústupek tohoto orgánu ruské, implicitně prosazované tezi o specifické povaze státních hranic mezi bývalými sovětskými svazovými republikami. Odkaz v její preambuli na „*svrchovanost a územní celistvost*“ Ukrajiny bez upřesnění, že jde o územní celistvost „uvnitř mezinárodně uznaných hranic“, znamená ve svých důsledcích umístit „do závorek“ odtržený Krym, jenž se nachází „uvnitř mezinárodně uznaných hranic“ Ukrajiny. I operativní oddíl rezoluce může navodit dojem, že mezinárodní garance ukrajinských hranic jsou pouze relativní. Bod 9 totiž podmiňuje obnovu úplné kontroly nad vlastní státní hranicí ukrajinskou vládou konáním místních voleb v oblasti současného konfliktu a schválením příslušných ústavních zákonů ukrajinským parlamentem. Tatáž rezoluce 2202(2015) přitom přechází mlčením skutečnost, že samo Rusko opakovaně proniká na ukrajinské území přes mezinárodně uznanou hranici, nad níž ukrajinská vláda nemá kontrolu, prostřednictvím kontingentů. Vysílá je na východní Ukrajinu bez souhlasu ukrajinské vlády, přičemž přepravovaný materiál a osoby, které jsou jejich součástí, minimálně zčásti unikají kontrole ukrajinských orgánů, případně kontrole orgánů mezinárodních.⁷

Veto Ruské federace v Radě bezpečnosti

Tak složitou otázku, již výsada veta stálých členů Rady bezpečnosti nepochybně je, nelze v rozsahu daném charakterem a cílem této statě komplexně vyložit. Omezím se jen na aspekty, které jsou tak či onak relevantní pro analýzu veta, jehož použilo Rusko ve věci Krymu.

Výsadu veta je třeba zasadit do širších souvislostí Charty OSN (1945). Způsob, jakým se zakládající smlouva OSN vypořádala s problematikou mezinárodní bezpečnosti, a tedy i s kompetencemi a rozhodováním Rady bezpečnosti, má své kořeny v Paktu Společnosti národů (League of Nations 1920). Organizace spojených národů se vůči své předchůdkyni přirozeně nemohla nevymezit. Nicméně definovala se spíše negativně. U vědomí, že Společnost národů, jež se konstituovala po světové válce jako garant míru, nebyla schopna zabránit dalšímu světovému konfliktu, Charta OSN nebyla ochotna se příliš inspirovat modalitami pokojného řešení mezinárodních sporů, které upravoval Pakt. A to navzdory tomu, že selhání Společnosti národů v jejím mírovém poslání nebylo patrně důsledkem případných vad či slabin těchto modalit, ale vyvolaly je jiné faktory. Právě na poli řešení mezinárodních sporů naopak dosáhla Společnost národů několika nesporných úspěchů (Daillier – Pellet 2002: 840–842).

Jedna ze změn, jejichž prostřednictvím se Charta OSN distancovala od Paktu Společnosti národů, se týkala *postavení velmocí*. Pakt velmocím zaručil status stálých členů Rady, nikoli ale specifickou výsadu při hlasování tohoto fóra (League of Nations 1920: čl. 4 [1]). Protože Pakt (čl. 5) zásadně vyžadoval, aby v Radě bylo dosaženo jednomyslnosti (s výjimkou procedurálních otázek), mohl *každý člen* zabránit svým záporným hlasem Radě v rozhodnutí. Jinak řečeno, každý člen Rady mohl návrh rozhodnutí vetovat. Pakt dále stanovil, že, projednávala-li Rada spor mezi členskými státy, v hlasování o jeho řešení se „*nepřihlíželo k hlasům stran*“ daného sporu (Tamtéž: čl. 15 [6]). Stranám ve sporu se tedy nezakazovalo hlasovat, jejich případný záporný postoj v hlasování však neměl účinky veta. Člen Rady byl zbaven možnosti vetovat i v případě, když byl tomuto orgánu předložen k hlasování návrh směřující k jeho vyloučení ze Společnosti (Tamtéž: čl. 16 [4]). V obou posledně citovaných ustanoveních Pakt ve skutečnosti inkorporoval „*obecnou zásadu právní, uznanou civilizovanými národy*“ (čl. 38 Statutu Stálého dvora mezinárodní spravedlnosti), podle níž nesmí nikdo být soudcem ve své věci (*nemo iudex in re sua*).

Sovětský svaz učinil se Společností národů i s její Radou zkušenosti, které stěžily mohly vyvolat jeho sympatie k nim. Do Společnosti byl přijat až ve třicátých letech. Při hlasování o jeho žádosti o přijetí do organizace jeden z nestálých členů Rady, Portugalsko, odmítl vyjádřit v tomto orgánu souhlas (čímž projevil výhradu, že by SSSR měl získat postavení stálého člena Rady). Portugalsko se proto zdrželo hlasování, což se ovšem podle tehdejší všeobecně akceptované praxe nepovažovalo za veto a nebránilo přijetí SSSR do Společnosti.⁸ I tento náznak obstrukce byl pro světovou velmoc ponižující. Po několika letech, v roce 1939, byl Sovětský svaz ze Společnosti národů rozhodnutím Rady vyloučen, a to poté, když zaútočil na Finsko a v Radě se opakovaně odmítl zúčastnit řešení svého sporu s ním, přestože jej Společnost národů k účasti vyzvala. Musel rozhodnutí Rady o svém vyloučení strpět, i když jeho platnost byla následně naukou zpochybňována, mj. z důvodu, že dva členové (Írán a Peru) se schůze Rady, na níž se o vyloučení hlasovalo, nezúčastnili.⁹

Nejspíš i tyto frustrující zkušenosti velmoci nemalou měrou vysvětlují, proč Stalin v únoru 1945 na jaltské schůzce SSSR, USA a Spojeného království kategoricky odmítl představu, že všichni členové Rady bezpečnosti budou mít při hlasování stejné postavení. Se zbylými dvěma vítěznými velmocemi se SSSR dohodl, že výsady veta v Radě bezpečnosti v hlasování o neprocedurálních otázkách budou napříště požívat jen velmoci. Stalin prosazoval maximalistickou koncepci výsady veta. To mělo být přípustné dokonce i v případech, kdy se určitá velmoc sama dopustí agrese, a má být proto Radou bezpečnosti odsouzena. Takové veto Radě bezpečnosti zabrání, aby rozhodla o donucovacích opatřeních proti ní. Spojené království požadovalo, aby velmoc, která je stranou v určitém sporu, nemohla veto uplatnit v hlasování o způsobu jeho řešení. Obdrželo nakonec od USA i SSSR souhlas (Cot – Pellet – Forteau 2005: 936).

Uvedené zásady hlasování v Radě bezpečnosti, které dohodly tři velmoci v Jaltě, byly následně, na konferenci v San Francisku, bez jakýchkoli změn převzaty do Charty OSN, a to přes hlasité výhrady velké většiny ostatních zakládajících států a navzdory nemalým pochybnostem, které vyjadřovaly některé politicky velmi relevantní osobnosti ve velkých státech, především ve Francii a Spojeném království (Basdevant 1946: 326–329). Velmoci jednak obhajovaly svou výsadu tím, že zúžení okruhu jejich beneficentů sníží rizika obstrukcí v Radě bezpečnosti (ve srovnání s Radou Společnosti národů), jednak ji hájily argumentem, že za současné situace ve světě od nich nelze očekávat, že převezmou závazky k ochraně míru na základě rozhodnutí Rady bezpečnosti, s nímž nebudou souhlasit. Na úpravě dohodnuté v Jaltě kategoricky trvaly, a to dokonce pod hrozbou, že v případě nesouhlasu ostatních států s ní Chartu neratifikují a nevstoupí do OSN (srovnej i Kelsen 1951: 251–252).

Systém kolektivní bezpečnosti spojený s výsadou veta pěti velmocí (SSSR, USA, Spojeného království, Francie a Číny) lze ovšem sotva považovat apriorně za pokrok ve srovnání s dřívější úpravou obsaženou v Paktu Společnosti národů. Ta totiž byla postavena na demokratičtějších základech. I s ohledem na to, že velmoci mohou veto uplatnit při hlasování o pozastavení práv a výsad člena (Charta OSN 1945: čl. 5) a o vyloučení člena z organizace (čl. 6), tedy i při hlasování o svých vlastních právech a o svém členství, má celý systém podle Hanse Kelsena „autokratickou“ povahu a zakládá „právní hegemonii“ velmocí. Na jedné straně je činí nepostížitelnými ve všech případech, kdy případně poruší Chartu, na straně druhé podněcuje v OSN „klientelismus“ (Kelsen 1951: 251–252).

Spojené státy například opakovaně vetují návrhy rezolucí, jež mají diskvalifikovat některé postoje a postupy Izraele. Sovětský svaz naopak využíval veta k zachování své zóny vlivu, v níž v případě potřeby zasáhl i s použitím síly a v rozporu s Chartou.¹⁰ Dotčené státy ve střední Evropě byly v důsledku jeho veta zbaveny ochrany, kterou jim měla Rada bezpečnosti poskytnout (Malenovský 2015).

Ve svých praktických projevech i dopadech jaltské ujednání vítězných velmocí poněkud připomíná a volně navazuje na mechanismus zavedený v roce 1815 Vídeňským

kongresem. Z jeho rozhodnutí obdrželi výjimečné postavení vítězové válek proti napoleonské Francii (Anglie, Rusko, Rakousko a Prusko), k nimž se v roce 1818 připojila i sama poražená Francie. „Pentarchie“ pak po dlouhá desetiletí řídila Evropu, sice ne pomocí stále mezinárodní organizace, nýbrž prostřednictvím poměrně častých, jednorázově konaných kongresů (Hobza 1933: 88–102; Gross 1948: 39). Tyto volné historické souvislosti ukazují na mimořádnou setrvačnost v úvahách velmocí při výběru modelů světové vlády.

Velmoci na zakládající konferenci v San Francisku formulovaly ve společné deklaraci svou představu o budoucí aplikaci výsady veta (UNCIO 1945). Jejich vyjádření směřovalo k tomu, oslabit odpor ostatních států k samotné myšlence veta. Jedním z argumentů, který velmoci s uvedeným cílem opakovaně v deklaraci používají, se stal poukaz na pravidlo, v souladu s nímž se každý člen Rady bezpečnosti, je-li stranou ve sporu, který má tento orgán řešit, musí při hlasování o něm zdržet hlasování. Veto se v takovém případě neuplatní. Pravidlo o povinné abstenci bylo vtěleno do závěru čl. 27 [3] Charty OSN.

Ustanovení o povinném zdržení se hlasování není snadné vyložit. Jeho text obsahuje hned několik nejasností. *Za prvé* se vztahuje jen na spory projednávané Radou bezpečnosti podle kapitoly VI, nazvané „Mírové urovnávání sporů“. Z toho vyplývá, že pokud Rada označí určitý spor za ohrožení nebo porušení míru, dostává se tím do působnosti kapitoly VII, nazvané „Akce při ohrožení míru, porušení míru a činech útočných“, a pravidlo o povinné abstenci stran sporu se neuplatní. Veto je tedy použitelné (Kelsen 1951: 275–276). Tak tomu bylo například při projednání konfliktu mezi Spojeným královstvím a Argentinou o Falklandské ostrovy v roce 1982. Rada bezpečnosti odmítla tvrzení Panamy, že jde o spor podle kapitoly VI, a že Spojené království je tudíž povinno zdržet se hlasování. V následném hlasování 4. června 1982 o návrhu příslušné rezoluce uplatnilo Spojené království (spolu s USA) veto (srovnej též Tavernier 1982: 641). Je zřejmé, že volba Rady bezpečnosti, zda bude o daném sporu hlasovat podle kapitoly VI, nebo VII, nebývá prosta subjektivismu a je průsečíkem politických zájmů členů v dotčeném sporu.

Za druhé se v kapitole VI Charty v podstatě *promiscue* střídají výrazy „spor“ a „situace“. Znění pravidla o povinné abstenci vyžaduje existenci „sporu“. *A contrario*, kvalifikuje-li Rada bezpečnosti projednávanou věc jako „situaci“, může kterýkoli stálý člen v hlasování o ní uplatnit veto. Nejednoznačnost takového rozlišování je potvrzena tím, že na jedné straně je celá kapitola VI opatřena názvem „Mírové urovnávání sporů“, z čehož by bylo možno usuzovat na to, že „situace“, o nichž hovoří některá ustanovení této kapitoly, jsou jen jakousi subkategorií „sporu“. Na straně druhé ale pravidlo v čl. 27 [3] *in fine* vyjadřuje, jak už výše uvedeno, obecnou zásadu právní, podle níž nikdo nemá být soudcem ve vlastní věci. Jedná-li se tedy o pouhou „situaci“, jejíž účastníci proti sobě nevznášejí protichůdné nároky, nejde materiálně o spor a není namístě trvat na uplatnění zásady *nemo iudex in re sua*.

Kumulování výrazů „situace“ a „spor“ se dostalo do kapitoly VI z důvodu, jenž se zásadou *nemo iudex in re sua* nijak nespojuje. Tvůrci textu Charty jen chtěli tímto způsobem zachovat kompetenci Rady bezpečnosti k řešení všech nebezpečných ohnisek ve světě, nezávisle na tom, zda je takové ohnisko „sporem“, nebo pouhou „situací“ (Kelsen 1951: 262). Přesto členské státy OSN kladou na rozlišování „situací“ a „sporů“ obecně velký důraz. Už v roce 1946, v souvislosti se záležitostmi, jež proti sobě postavila Libanon a Sýrii, tehdejší sovětský stálý představitel v OSN Vyšinskij trval na tom, že „*nestačí, aby strana prohlásila, že existuje spor; Rada se musí shodnout na tom, že spor skutečně existuje [...]. Rada má právo i povinnost rozhodnout o této otázce*“ (Eagleton 1946: 522).

Za třetí je k aplikaci pravidla o povinné abstenci nutná shoda v tom, že dotčený člen Rady bezpečnosti má skutečně postavení „strany“ v projednávaném sporu. Ani to nebývá evidentní, zejména ve sporech, v nichž je přímým protivníkem určitého státu nestátní subjekt (například národ), s nímž ale ve spolupráci fakticky jedná jiný stát, jakýsi jeho ochránce, jenž „tahá za nitky“, ale současně tvrdí, že daný spor není „jeho“ sporem (takto

lze kvalifikovat situaci na východní Ukrajině, kde roli nestátních subjektů hrají jednostranně vyhlášené republiky Luganská a Doněcká a roli státu v pozadí Rusko).

Vzhledem k tomu, že pravidlo v čl. 27 [3] *in fine* ukládá členu Rady bezpečnosti, aby se zdržel hlasování, musí příslušný člen tuto povinnost akceptovat před uskutečněním hlasování, případně, odmítne-li, musí mu takovou povinnost uložit sama Rada bezpečnosti, která o ní rozhodne jako o *předběžné otázce* (na rozdíl od úpravy v meziválečném Paktu). Její předběžné rozhodnutí má sice na jedné straně procedurální povahu, a z toho titulu při hlasování o ní zásadně nelze veto uplatnit, na straně druhé však úzce souvisí s principem, jenž je na pozadí pravidla o povinné abstenci: stát nesmí být soudcem ve své věci. Nejde tedy pouze o procedurální rozhodnutí. Vlastní politické zájmy většinou dovedou zainteresovanou velmoc k tomu, že na svém právu hlasovat bude trvat. Rada bezpečnosti bude v takovém případě muset hlasovat o problému coby o předběžné otázce. Dojde-li ovšem k takovému předběžnému hlasování, bude slavit politické vítězství zúčastněná velmoc. Stálí členové Rady bezpečnosti totiž na zakládající konferenci v San Francisku prosadili takzvané *dvojitě veto*. Ve společném prohlášení trvali na tom, že rozhodnutí o předběžné otázce, zda je, či není určitý aspekt projednávané věci procedurální, musí získat souhlas stálých členů, a v hlasování o ní lze tedy vetovat (Cot – Pellet – Forteau 2005: 936). V praxi Rady bezpečnosti se dvojitě veto skutečně uplatňuje. Zúčastněná velmoc proto v hlasování o předběžné otázce svým vetem zmaří rozhodnutí Rady, jež by jí uložilo povinnost zdržet se hlasování, a poté může vetovat i návrh rozhodnutí ve věci samé.

Předcházející výklad vysvětluje tristní realitu. Praxe Rady Bezpečnosti, jež má vztah k pravidlu o povinné abstenci, je totálně nekonzistentní (Wouters – Ruys 2005: 12–14). Nejenom to. Postavení strany ve sporu uznala pouze Argentina, a to ve věci únosu německého zločince Eichmanna Izraelem. Nezúčastnila se proto hlasování o návrhu příslušné rezoluce, který sama předložila. Naopak Rada bezpečnosti nikdy za celých sedmdesát let své existence sama nerozhodla, že je určitý člen Rady bezpečnosti povinen se zdržet hlasování ve sporu, v němž je stranou. Existuje seznam případů, kdy se přes zjevné poznatky o účasti člena Rady bezpečnosti ve sporu, který tento orgán projednával, daný člen za tichého souhlasu ostatních, ba dokonce přes námitky některých jejích členů, hlasování o svém sporu zúčastnil. Tohoto seznamu se v roce 1976 úspěšně dovolala Francie v souvislosti s hlasováním o sporu mezi ní a Komorami ve věci ostrova Mayotte (Tavernier 1976: 284).

Pokud jde o *stálé členy* Rady bezpečnosti, jejich pozice v případech, kdy odmítnou zdržet se hlasování, je v důsledku nejasného textu čl. 27 [3] *in fine* Charty a praxe dvojitého veta natolik silná, že se jakákoli případná iniciativa jiných členů směřující k tomu, je k abstenci přimět, mívá účinkem. To odrazuje tyto jiné členy již od samotného pokusu aplikaci pravidla o povinnosti se zdržet hlasování v tom či onom případě formálně navrhnout. Za těchto okolností je povinnost stálého člena Rady bezpečnosti zdržet se hlasování ve sporu, jehož je stranou, spíše *iluzorní*.

Okolnosti projednání otázky Krymu potvrzují bezútešnost praxe Rady bezpečnosti, spojené s používáním pravidla v čl. 27 [3] *in fine*. Návrh rezoluce z 15. března 2014, který Ruská federace vetovala, se *za prvé* v prvním odstavci preambule odvolává na povinnost států „řešit své mezinárodní spory mírovými prostředky“. V bodě 2 operativní části návrhu se vyzývá k mírovému řešení „*tohoto sporu*“ (tedy sporu o Krym). Návrh naopak nepoužívá výrazu „*situace*“. Cílem návrhu tak jednoznačně bylo vyzvat strany k řešení „*sporu*“.

Za druhé je návrh redigován tak, že spadá do věcné působnosti kapitoly VI, a to již proto, že se v něm nijak nekonstatuje ohrožení nebo porušení mezinárodního míru a bezpečnosti (kapitola VII).

Za třetí návrh ve svém nejvýznamnějším bodě konstatuje, že územní zisk dosažený s použitím síly nebo její hrozby nesmí být uznán jako legální. Vzhledem k tomu, že územní zisk vznikl v případě Krymu Ruské federaci, a to na úkor Ukrajiny, je Ruská federace

objektivně *stranou daného sporu* o toto území, a to navzdory tomu, že návrh Rusko vůbec nejmeneje. Takový závěr potvrzuje nepřímě 2. bod operativní části. Obrací se totiž na „všechny strany“, tedy implicitně i na Ruskou federaci.¹¹

Návrh rezoluce z 15. března 2014 předpokládal tedy bez rozumných pochybností použití pravidla v čl. 27 [3] *in fine* Charty, a Rusko se proto nemělo do hlasování o něm jako strana ve sporu zapojit. Ve světle dosavadní praxe nepřekvapí, že předsednický stát ani žádný další člen Rady bezpečnosti na povinnost Ruska zdržet se hlasování neupozornil ani následně nezpochybnil výsledek hlasování. Nepřekvapí ani to, že v debatě ve Valném shromáždění o Krymu, jež následně proběhla, diskutovaly desítky delegací, avšak na uvedenou povinnost Ruska poukázalo jediné Lichtenštejnsko. Vyjádřilo přesvědčení, že pravidlo čl. 27 [3] *in fine* mělo být při hlasování o krymské otázce v Radě bezpečnosti použito a že toto jeho přesvědčení jen posílily události, jež po hlasování následovaly. Lichtenštejnsko vyzvalo celou členskou základnu OSN, aby této otázce věnovaly pozornost (NU Assemblée Générale 2014a).

* * *

Rozpad Sovětského svazu a mnohé skutky, jež z této mezinárodněprávně velmi významné události přímo či nepřímě vyplynuly, vážně rozkolísaly některé principy, instituty i pravidla mezinárodního práva, které byly po desítky let považovány za nezpochybnitelné a byly v praxi států všeobecně respektovány.

Platí to již o *institutu sukcese států*. Rozpad Sovětského svazu se realizoval improvizovaně, ba chaoticky, a v jeho průběhu se podstatně změnily pozice zúčastněných subjektů, zejména Ruska. To se nejprve považovalo za sukcesora, když konstatovalo ve shodě s ostatními, dosud existujícími zakládajícími republikami, že SSSR zanikl, později ale nárokovalo postavení jeho pokračovatele, což původní hypotézu právního zániku Sovětského svazu vylučovalo. V tomto ohledu není od věci, že Rusko – na rozdíl od Ukrajiny – nejen neratifikovalo, ale ani nepodepsalo žádnou z obou kodifikačních úmluv OSN v oblasti sukcese států (NU 1978, 1983). Na rozkolísání institutu sukcese států se fakticky podílela i Organizace spojených národů, jež z pragmatických důvodů pasivně akceptovala transformaci členství SSSR v členství Ruské federace (včetně postavení stálého člena Rady bezpečnosti s výsadou veta), třebaže sukcesí do členství v mezinárodních organizacích mezinárodní právo negarantuje a ačkoli v obdobných situacích (rozpad Jugoslávie a Československa) striktně trvala na tom, aby *všechny* bývalé federativní jednotky rozpadlých států požádaly o přijetí.

I v důsledku zjevně nikoli nevinných mezer v právním ošetření jednotlivých aspektů rozpadu SSSR dosud přežívají v bývalém sovětském prostoru takzvané loutkové státy, které se konstituovaly nebo jsou udržovány při životě v rozporu s mezinárodním právem, zejména Abcházie, Jižní Osetie nebo Podněstří, které zásadně uznává jen Rusko a fakticky si v nich udržuje svrchovaný vliv (Malenovský 2014: 103–104).¹² Práva obyvatel neuznávaných útvarů pochopitelně trpí a Evropský soud pro lidská práva je nucen se jimi zabývat (srovnej Cour européen des droits de l'homme 2004).¹³

Rozkolísal se i *princip sebeurčení národů*, což prokazují události kolem Krymu. „Sebeurčení“ se v tomto případě fakticky uskutečnilo odtržením poloostrova od jednoho státu (Ukrajina) a následným připojením k jinému státu (Rusko). Tím došlo k újmě na územní celistvosti prvního z obou států a ke změně jeho mezinárodně uznané hranice, s níž Ukrajina neprojevila souhlas. Jednostranné odtržení území coby formu výkonu práva na sebeurčení sice mezinárodní právo výjimečně připouští (viz případ Kosova), podmiňuje je nicméně striktními podmínkami a mezinárodní kontrolou. Tyto podmínky nebyly v případě Krymu splněny a secese neproběhla ani pod mezinárodním dohledem a kontrolou. Mezinárodní právo naopak nepřipouští v souvislosti se secesí *jednostrannou změnu mezinárodně uznaných hranic* k tíži dosavadního územního suveréna a ve prospěch jiného

státu. Princip nedotknutelnosti státních hranic tvoří základ současného mírového mezinárodního práva a byl prominentně zakotven i v Závěrečném aktu Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě z roku 1975.

Dokumenty o Krymu, o nichž OSN hlasovala, závaznost principů sebeurčení a nezměnitelnosti státních hranic nepopírají. Nicméně vysoký počet států, které ve Valném shromáždění nehlasovaly na podporu rezoluce, v níž se vyjadřovala „hluboká úcta“ této organizace k územní celistvosti Ukrajiny (bylo jich takřka sedmdesát), je alarmující. Znepokojující je i to, že mnohé státy, které se zdržely hlasování, sice principy sebeurčení a nedotknutelnosti státních hranic jako takové nezpochybňují, kritizují však selektivnost v přístupu velmocí k nim v praxi.

Výzvu pro samu OSN představuje *veto Ruské federace* při hlasování o řešení mezinárodního sporu, který o Krym vede s Ukrajinou. Podle pravidla v čl. 27 [3] *in fine* Charty OSN nesmí totiž člen Rady bezpečnosti hlasovat ve sporu, jehož je stranou, a Rusko se proto mělo zdržet hlasování. Je pravda, že praxe Rady bezpečnosti při provádění citovaného pravidla je nekonzistentní a v minulosti se za obdobných okolností jako nyní Rusko zúčastnilo hlasování i jiné velmoci. To ovšem nic nemění na tom, že nad platností hlasování 15. března 2014 o návrhu rezoluce ve věci Krymu, jehož spolupředkladatelem se stala i Česká republika, se vznášejí *závažné pochybnosti*.

Přes případy nerespektování pravidla v čl. 27 [3] *in fine* v hlasovací praxi je zřejmé, že toto pravidlo nevyšlo z užívání, a nezakládá tedy cestou *desuetudo* (k tomuto pojmu srovnej Malenovský 2014: 174–176). Členské státy totiž v takových případech na existenci i platnost pravidla upozorňují, což je důkazem toho, že povědomí členské základny OSN o jeho závaznosti (*opinio iuris*) navzdory nejednotné praxi přetrvává (Fassbender 1998: 191). Tak tomu bylo i v případě Krymu, kdy na nedodržení pravidla o povinné abstenenci ze strany Ruska upozornilo ve svém vystoupení ve Valném shromáždění Lichtenštejnsko. Naopak žádný člen OSN dosud nikdy platnost tohoto pravidla jako takového nezpochybnil (tamtéž).

Nepravděpodobná hypotéza zániku uvedeného pravidla cestou *desuetudo* je ostatně prakticky vyloučena již proto, že povinnost člena zdržet se hlasování vyjadřuje *obecnou zásadu právní* uznávanou civilizovanými národy, podle níž nikdo nemá být soudcem ve vlastní věci. Nelze si rozumně představit, že by OSN a její členové po zakotvení pravidla v čl. 27 [3] *in fine* do Charty v roce 1945, jež v obdobné podobě tvořilo již součást Paktu Společnosti národů, přestali později z neznámého důvodu zásadu *nemo iudex in re sua* respektovat a upěli tak potažmo uvedenému pravidlu závaznost. Šlo by totiž ve svých důsledcích o projev *civilizačního regresu*, který prostě nelze dovozovat jen z nesourodé, politicky determinované praxe Rady bezpečnosti.

Ruská federace se svým vetem dopustila *zvlášť kvalifikovaného nedodržení* své povinnosti zdržet se hlasování ve vlastním sporu. Zatímco ve velké většině obdobných situací v minulosti hlasoval zainteresovaný (stálý) člen Rady bezpečnosti *pro* předložený návrh týkající se jeho sporu,¹⁴ Rusko hlasovalo *proti*. Kladný hlas zainteresované velmoci přitom obvykle nic nemění na celkovém výsledku hlasování (návrh je schválen), její záporný hlas naopak má nutně za následek neschválení návrhu. Dopad záporného hlasu velmoci na akceschopnost Rady bezpečnosti je tak fatální. Je proto v zájmu Rady bezpečnosti i celé OSN, aby praxi při uplatňování pravidla Charty o povinné abstenenci sjednotila a nedovolila jeho příležitostné nedodržování.

Poslední vývoj v Radě bezpečnosti bohužel naznačuje, že se mezinárodně protiprávní stav (odtržení Krymu od Ukrajiny a připojení tohoto poloostrova k Ruské federaci) začíná v OSN „normalizovat“. Nasvědčuje tomu rezoluce 2205(2015) o situaci na východní Ukrajině, schválená Radou 17. února 2015. Obsahuje za *prvé* pouze odkaz na svrchovanost a územní celistvost Ukrajiny, nikoli však již na její „mezinárodně uznané hranice“. Přitom jeden z problémů, který tato rezoluce řeší, spočívá právě v tom, že ukrajinská vláda nekontroluje část své mezinárodně uznané hranice s Ruskem, včetně hranice na

Krymu. Za druhé rezoluce pojmá situaci na východní Ukrajině zásadně jako vnitroukrajinský konflikt (přes izolovaný poukaz v jejím textu na „zahraniční“ ozbrojené jednotky, vojenský materiál a žoldnéře), v němž tedy Rusko nevystupuje jako strana ve sporu, ale jen jako třetí subjekt, který aktivně spolupracuje s dalšími státy na jeho řešení. Konečně za třetí se text schválené rezoluce nikde nezmiňuje o Krymu.

Ačkoli některé euroatlantické státy v debatě o návrhu rezoluce 2202(2015) připomněly, že protiprávní situace na Krymu přetrvává a musí být řešena, členové OSN z ostatních geopolitických okruhů je v tomto ohledu nijak výslovně nepodpořili. Ukazuje se tak, že většina členské základny OSN, již tvoří rozvojové státy a jež vděčí za svou existenci procesu dekolonizace, zůstává citlivější k prohřeškům dřívějších koloniálních velmocí a k současným pozůstatkům politiky kolonialismu (viz například trvalý nesouhlas Valného shromáždění s postupem Spojeného království vůči Gibraltar; Malenovský 2013: 17–19) než k mezinárodněprávně neodůvodněným posunům hranic v postsovětském prostoru, který nebyl v minulosti s koloniální politikou a nadvládou spojován.

Problém Krymu tak mimo euroatlantickou skupinu států dostatečně nerezonuje, a v jiných geopolitických oblastech naopak vyvolává nejednotnou odezvu. I tento poznatek vede k závěru, že orgány Organizace spojených národů sice při řešení otázky Krymu nelze nevyužít, ale že z hlediska možné nápravy současného protiprávního stavu nejde o fóra plně perspektivní. Nápravě by se proto primárně měly věnovat evropské a euroatlantické organizace i instituce, například OBSE a Rada Evropy.

¹ Přesněji je zřejmě třeba hovořit o „pokusu o protiprávní anexi“, neboť faktické ovládnutí území Krymu Ruskem nevyvolává mezinárodněprávní účinky v rovině změny územního suveréna nad daným územím. Rusko nyní vykonává na Krymu toliko územní výsost, kdežto územním suverénem zůstává Ukrajina. Výše citovaného výrazu použilo Japonsko v debatě ve Valném shromáždění (srovnej NU Assemblée Générale 2014b: 11).

² V tomto ohledu se postoj OSN dramaticky liší od stanoviska politických orgánů Rady Evropy, v níž je Rusko taktéž členem. Výbor delegátů ministrů této organizace odsoudil „protiprávní anexi“ Krymu a Sevastopolu „Ruskou federací“ (Council of Europe 2014b). Parlamentní shromáždění schválilo 10. dubna 2014 rezoluci 1990(2014), v níž se mj. uvádí: „Jednání Ruské federace, která vyústila v anexi Krymu, zejména vojenská okupace ukrajinského území a hrozba zásahem vojenských sil, uznání výsledků protiprávního domnělého referenda a následné připojení [...] Krymu k Ruské federaci nepochybně zakládají závažné porušení mezinárodního práva a zvláště Charty OSN [...]“ (Council of Europe 2014a).

³ Roviny mezinárodního a vnitrostátního práva nemusejí nutně působit souladně. V této souvislosti lze alespoň upozornit na nedávný nálezk z 25. března 2014, v němž španělský Ústavní soud dospěl k závěru, že „autonomní společenství“ (v daném případě Katalánsko) nemůže na základě španělské ústavy vyvolat referendum o sebeurčení a rozhodnout tak o své integraci v rámci Španělska. Brání tomu ústavní princip „nerozlučné jednoty španělského národa“ (Cour constitutionnelle 2014).

⁴ Veronika Bílková naopak uvádí: „Samotný Krym se podle všeho zásahu do mezinárodního práva nedopusť. Vyhlášení nezávislosti, uspořádání referenda a následná snaha o připojení k Ruské federaci sice porušují vnitrostátní právo Ukrajiny, včetně její Ústavy, právo mezinárodní jím ale nutně dotčeno není [...]. Krym coby nestátní entita [...] není subjekt mezinárodního práva, a sotva tak může toto právo porušit“ (Bílková 2014: 36).

⁵ V tomto dopisu se mj. píše „the membership of the Union of the Soviet Socialist Republics in the United Nations, including the Security Council and all other organs and organizations of the United Nations system, is being continued by the Russian Federation (RSFSR) with the support of the countries of the Commonwealth of Independent States“ (I.L.M. 1992: 138). Ministr zahraničních věcí Ruské federace ve stejném smyslu napsal: „Russia, as a continuing State of the USSR, intends to promote in every possible way the strengthening of the United Nations“ (Kozyrev 1992).

⁶ Je například zajímavé, že ruští vojáci dohlíží na bezpečnost arménsko-turecké hranice, a to na základě delegace této pravomoci arménským státem (Le Monde 2015b).

⁷ Viz vyjádření delegátů Francie a Spojených států v debatě k situaci na východní Ukrajině v Radě bezpečnosti 6. března 2015. Srovnej tiskové komuniké CS/11809 (NU Conseil de Sécurité 2015c).

⁸ Ve Shromáždění, kde princip jednomyslnosti neplatil, hlasovalo Portugalsko proti (srovnej Basdevant 1946: 324).

⁹ Rada se později už nesešla, a právní účinky svého rozhodnutí proto už nikdy nezkoumala (Gross 1945: 40–42).

¹⁰ Například návrh rezoluce Rady bezpečnosti, o němž tento orgán hlasoval 22. srpna 1968 a SSSR uplatnil veto, označoval zásah SSSR a dalších členů organizace Varšavské smlouvy v tehdejším Československu za porušení Charty OSN a zejména za porušení zásady zákazu použití síly proti územní celistvosti a politické nezávislosti států (srovnej NU Conseil de Sécurité 1968).

- ¹¹ V této souvislosti je významné i to, že již 13. března 2014 podala ukrajinská vláda mezistátní stížnost k Evropskému soudu pro lidská práva na Ruskou federaci, jejímž předmětem jsou jednak události, které vedly k převzetí kontroly Krymem nad Krymem, jednak události, které z převzetí této kontroly vyplynuly. V den hlasování o návrhu rezoluce o Krymu v Radě bezpečnosti tak mezi oběma státy existoval nejen faktický, ale i *formální* mezinárodní spor (k uvedené mezistátní stížnosti srovnej Cour européenne des droits de l'homme 2014).
- ¹² Anomálie vyvolané uvedeným faktickým vlivem Ruska ostatně vykazují i další útvary v postsovětském prostoru, jež nemají charakter loutkových států. Příkladem lze uvést referendum, které uspořádaly místní orgány Gaugázie (autonomní útvary Moldávie) 2. února 2014. V něm se 90 % zúčastněných vyslovilo pro připojení Gaugázie k Euroasijské unii v případě, že se Moldávie coby stát připojí k Evropské unii (Le Monde 2015a).
- ¹³ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva z 8. července 2004 ve věci *Ilascu a další proti Moldávii a Ruské federaci* konstatoval mezinárodněprávní odpovědnost Ruské federace za dodržování lidských práv v Podněstří, které mezinárodněprávně tvoří součást Moldávie (Cour européenne des droits de l'homme 2004).
- ¹⁴ Tak tomu bylo například při hlasování o rezoluci 731(1992). USA a Spojené státy hlasovaly ve prospěch návrhu ve věci vydání údajných pachatelů v případě *Lockerbie* Libyí, ačkoli byly stranami v právním sporu s posledně uvedeným státem (Graefrath 1993: 187–189).

Literatura

- Basdevant, Jules (1946): Le veto dans l'Organisation des Nations unies. *Politique étrangère*, Vol. 11, No. 4, s. 321–328.
- Bílková, Veronika (2014): Mezinárodněprávní aspekty aktuálního vývoje na Krymu. *Jurisprudence*, No. 3, s. 34–41.
- Bothe, Michael – Schmidt, Christian (1992): Sur quelques questions de succession posées par la dissolution de l'URSS et celle de la Yougoslavie. *Revue générale de droit international public*, No. 4, s. 811–842.
- Cot, Jean-Pierre – Pellet, Alain – Forteau, Mathias (2005): *La Charte des Nations Unies: Commentaire I*. 3e édition. Paris: Economica.
- Čepelka, Čestmír – Šturma, Pavel (2008): *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: C.H. Beck.
- Daillier, Patrick – Pellet, Alain (2002): *Droit international public*, 7e édition. Paris: L.G.D.J.
- Eagleton, Clyde (1946): The Jurisdiction of the Security Council over Disputes. *American Journal of International Law*, Vol. 40, s. 513–533.
- Fassbender, Bardo (1998): *UN Security Council Reform and the Right of Veto: A Constitutional Perspective*. The Hague/London/Boston: Kluwer Law International.
- Gowlland-Debbas, Vera (2012): The Security Council and Issues of Responsibility under International Law. *Recueil des cours de l'Académie de droit international*, Vol. 353, s. 185–443.
- Graefrath, Bernhard (1993): Leave to the Court What Belongs to the Court: The Libyan Case. *European Journal of International Law*, Vol. 4, No. 1, s. 184–205.
- Gross, Leo (1945): Was the Soviet Union Expelled from the League of Nations? *American Journal of International Law*, Vol. 39, s. 35–44.
- Gross, Leo (1948): The Peace of Westphalia, 1648–1948. *American Journal of International Law*, Vol. 42, s. 20–41.
- Hamant, Hélène (2007): *Démembrement de l'URSS et problèmes de succession d'États*. Bruxelles: Bruylant.
- Hamant, Hélène (2010): *Succession de l'URSS: Recueil de documents: Textes rassemblés, traduits et introduits*. Bruxelles: Bruylant.
- Hobza, Antonín (1933): *Úvod do mezinárodního práva mírového*. Část 1. Praha: Typus.
- Kelsen, Hans (1951): *The Law of the United Nations*. London: Stevens & Sons Limited.
- Klabbers, Jan – Koskeniemi, Martti – Ribbelink, Olivier – Zimmermann Andreas (1999): *State Practice Regarding State Succession and Issues of Recognition*. The Hague/London/Boston: Kluwer Law International.
- Kozyrev, Andrei (1992): Russia: A Chance for Survival. *Foreign Affairs*, Vol. 71, No. 2, s. 1–16.
- Malenovský, Jiří (1993): Problèmes juridiques liés à la partition de la Tchécoslovaquie. *Annuaire français de droit international*, Vol. 39, s. 305–336.
- Malenovský, Jiří (2013): 300 let Utrechtské smlouvy a nevyřešený rébus mezinárodněprávního postavení Gibraltar. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 48, No. 1, s. 17–19.
- Malenovský, Jiří (2014): *Mezinárodní právo veřejné: Obecná část a poměr k jiným právním systémům*. 6. vydání. Brno/Plzeň: Doplněk / Aleš Čeněk.
- Malenovský, Jiří (2015): Rusko vrací do Rady bezpečnosti logiku studené války. *Respekt*, 2. 2. 2015, <<http://respekt.ihted.cz/externi-hlasy/c1-63448550-rusko-vraci-do-rady-bezpecnosti-logiku-studene-valky>>.
- Šedivý, Jiří (1993): Odchod sovětských vojsk z Československa. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 28, No. 3, s. 40–52.
- Tancredi, Antonello (2014): The Russian annexation of the Crimea: Questions relating to the use of force. *Questions of International Law*, Vol. 1, s. 5–34.
- Tavernier, Paul (1976): L'absence des États parties à un différend (article 27 § 3 in fine de la Charte): Examen de la pratique. *Annuaire français de droit international*, Vol. 22, s. 283–289.
- Tavernier, Paul (1982): L'année des Nations Unies: Questions juridiques. *Annuaire français de droit international*, Vol. 28, s. 634–671.

- Wouters Jan – Ruys, Tom (2005): *Security Council Reform: A New Veto for a New Century?* Brussels: Academia Press.

Dokumenty

- Accord de Minsk (1991): Accord portant création d'une Communauté d'États indépendants. In: Hamant, Hélène (2010): *Succession de l'URSS: Recueil de documents. Textes rassemblés, traduits et introduits*. Bruxelles: Bryulant, s. 24–29.
- Budapest Memorandums (1994): Budapest Memorandums on Security Assurances, 1994. New York: Council on Foreign Relations, <<http://www.cfr.org/nonproliferation-arms-control-and-disarmament/budapest-memorandums-security-assurances-1994/p32484>>.
- Council of Europe (1997): *Transition to Democracy: Constitutions of the New Independent States and Mongolia*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Council of Europe (2014a): Reconsideration on substantive grounds of the previously ratified credentials of the Russian delegation Resolution 1990 (2014). Strasbourg: Parliamentary Assembly, Council of Europe, 10. dubna 2014, <<http://assembly.coe.int/ASP/Doc/XrefViewPDF.asp?FileID=20882&Language=en>>.
- Council of Europe (2014b): Situation in Ukraine, Decision CM/Del/Dec(2014)1207/1.5E. Strasbourg: Committee of Ministers, Council of Europe, 17. září 2014, <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Del/Dec%282014%291207/1.5&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864>>.
- Cour constitutionnelle (2014): Cour constitutionnelle, arrêt n° 42/2014, du 25. 03. 14. *Reflets*, Vol. 2014, No. 2, s. 23–24, <<http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2014-07/reflets.02.2014.pdf>>.
- Cour européenne des droits de l'homme (2004): Affaire Ilascu et autres c. Moldova et Russie (Requête no. 48787/99), Arrêt. Strasbourg: Cour européenne des droits de l'homme, 8. 7. 2004, <<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-66444>>.
- Cour européenne des droits de l'homme (2014): La Cour européenne des droits de l'homme est saisie d'affaires concernant la Crimée et l'Est de l'Ukraine, Communiqué de presse du Greffier de la Cour (CEDH 345/2014). Strasbourg: Cour européenne des droits de l'homme, 26. 11. 2014 <<http://hudoc.echr.coe.int/webservices/content/pdf/003-4946722-6058278>>.
- Déclaration d'Alma-Ata (1991): Déclaration d'Alma-Ata. In: Hamant, Hélène (2010): *Succession de l'URSS: Recueil de documents: Textes rassemblés, traduits et introduits*. Bruxelles: Bryulant, s. 30–32.
- Charta OSN (1945): Charta Organizace spojených národů a Statut mezinárodního soudního dvora. San Francisco: Konference Spojených národů o mezinárodní organizaci, 26. 6. 1945, <<http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/charta-organizace-spojenych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf>>.
- I.L.M (1992): I.L.M. Background/Content Summary. *International Legal Materials*, Vol. 31, No. 1 (January 1992), s. 138, <<http://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/intlm31&div=31&id=&page=>>>.
- Le Monde (2015a): En Moldavie, la Russie érige un rempart contre l'Occident. *Le Monde*, 23. 4. 2015.
- Le Monde (2015b): L'Arménie recluse dans sa douleur. *Le Monde*, 25. 4. 2015.
- League of Nations (1920): The Covenant of the League of Nations, <http://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp>.
- NU Assemblée Générale (2014a): Intégrité territoriale de l'Ukraine, Compte rendu de séance (A/68/PV.80). New York: Nations Unies, Assemblée générale, 27. 3. 2014, s. 19, <http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=A/68/PV.80>.
- NU Assemblée Générale (2014b): Intégrité territoriale de l'Ukraine, Résolution adoptée par l'Assemblée générale le 27 mars 2014 (A/RES/68/262). New York: Nations Unies, Assemblée générale, 27. 3. 2014, <http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=A/RES/68/262>.
- NU Conseil de Sécurité (1968): Brésil, Canada, Danemark, Etats-Unis d'Amérique, France, Paraguay, et Royaume-Uni de Grande Bretagne et d'Irlande du Nord: projet de résolution (S/8761). New York, Nations Unies, Conseil de Sécurité, 22. 8. 1968, <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N68/176/89/PDF/N6817689.pdf?OpenElement>>.
- NU Conseil de Sécurité (2014a): Lettre datée du 28 février 2014, adressée à la Présidente du Conseil de Sécurité par le Représentant permanent de l'Ukraine auprès de l'Organisation des Nations Unies (S/2014/136). New York, Nations Unies, Conseil de Sécurité, 28. 2. 2014, <http://www.un.org/fr/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2014/136>.
- NU Conseil de Sécurité (2014b): Le projet de résolution (S/2014/189). New York, Nations Unies, Conseil de Sécurité, 15. 3. 2014, <http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=S/2014/189>.
- NU Conseil de Sécurité (2015a): Résolution 2202 (S/RES/2202(2015)). New York, Nations Unies, Conseil de Sécurité, 17. 2. 2015.
- NU Conseil de Sécurité (2015b): Le Conseil de sécurité demande à toutes les parties au conflit en Ukraine de respecter le cessez-le-feu signé le 12 février 2015 et les Accords de Minsk de septembre 2014 (CS 11785). New York, Nations Unies, Conseil de Sécurité, 17. 2. 2015, <<http://www.un.org/press/fr/2015/cs11785.doc.htm>>.
- NU Conseil de Sécurité (2015c): Des responsables des affaires politiques, des affaires humanitaires et des droits de l'homme de l'ONU soulignent la fragilité du cessez-le-feu et la détérioration de la situation dans l'est de l'Ukraine (CS 11809). New York, Nations Unies, Conseil de Sécurité, 6. 3. 2015, <<http://www.un.org/press/fr/2015/cs11809.doc.htm>>.

- NU (1978): Vienna Convention on Succession of States in respect of Treaties [Viedeňská úmluva o sukcesi států ve vztahu ke smlouvám], <http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/3_2_1978.pdf>.
- NU (1983): Vienna Convention on Succession of States in respect of State Property, Archives and Debts [Viedeňská úmluva o sukcesi států ve vztahu ke státnímu majetku, archivům a dluhům] (A/CONF. 117/14). Vienna: United Nations Conference on Succession of States in respect of State Property, Archives and Debts, <http://legal.un.org/diplomaticconferences/succ-stateprop-archivesdbt-1983/docs/english/vol2/a_conf_117_14.pdf>.
- Treaty on Friendship (1997): Treaty on Friendship, Cooperation, and Partnership between Ukraine and the Russian Federation. *Harvard Ukrainian Studies*, Vol. 20 (1996), s. 319–329.
- UNCIO (1945): Statement by Delegations of Four Sponsoring Governments on voting procedure in Security Council (Doc. 852 III/1/37(1)). San Francisco: United Nations Conference on International Organization, 7. 6. 1945, <<https://ia800308.us.archive.org/19/items/documentsoftheun008818mbp/documentsoftheun008818mbp.pdf>>.
- Závěrečný akt (1975): Závěrečný akt Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě z r. 1975. In: Veselý, Zdeněk (2001): *Světová politika 20. století v dokumentech (1945–1990)*. Praha: Vysoká škola ekonomická, s. 421–440.